

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Halide Edib Adivar

Ateşten Gömlek

Selim İleri'nin sonsözüyle

15. BASKI

 **can**
miras



HALİDE EDİB ADIVAR

ATEŞTEN
GÖMLEK

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Can Miras

© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Teşebbüs Matbaası, 1923

Can Yayınları'nda 1. basım: 2007

Günümüz Türkçesiyle 1. basım: 2014

15. basım: Ağustos 2019, İstanbul

Bu kitabın 15. baskısı 10000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Günümüz Türkçesine uyarlayan: Tamer Erdoğan

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak, iç baskı ve cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8

Yenibosna-Bahçelievler, İstanbul

Sertifika No: 10614

ISBN 978-975-07-2321-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750723216

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİDE EDİB ADIVAR

ATEŞTEN
GÖMLEK

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

ROMAN

♥can

Halide Edib Adıvar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

- | | |
|--|---|
| <i>Ateşten Gömlek</i> , 2007 | <i>Çaresaz</i> , 2011 |
| <i>Handan</i> , 2007 | <i>Sevda Sokağı Komedyası</i> , 2011 |
| <i>Mor Salkımlı Ev</i> , 2007 | <i>Kerim Usta'nın Oğlu</i> , 2012 |
| <i>Sinekli Bakkal</i> , 2007 | <i>Dağa Çıkan Kurt</i> , 2014 |
| <i>Türk'ün Ateşle İmtihani</i> , 2007 | <i>Yeni Turan</i> , 2014 |
| <i>Vurun Kahpeye</i> , 2007 | <i>Hindistan'a Dair</i> , 2014 |
| <i>Son Eseri</i> , 2008 | <i>Vurun Kahpeye (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014 |
| <i>Yolpalas Cinayeti</i> , 2008 | <i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II</i> , 2015 |
| <i>Tatarcık</i> , 2009 | <i>Döner Ayna</i> , 2015 |
| <i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri</i> , 2009 | <i>Sonsuz Panayır</i> , 2016 |
| <i>Âkile Hanım Sokağı</i> , 2010 | <i>Halka Doğru</i> , 2017 |
| <i>Kalp Ağrısı</i> , 2010 | <i>Kenan ve Çobanları / Maske ve Ruh</i> , 2018 |
| <i>Zeyno'nun Oğlu</i> , 2010 | |

HALİDE EDİB ADIVAR, 1882'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de yazmaya başladığı kadın hakları hakkındaki yazılarından dolayı kimi kesimlerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması sırasında Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde tarihî bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Onbaşı ve üstçavuş rütbeleri aldı. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası'yla fikir ayrılıklarına düştü. Bunun sonucunda 1917'de evlendiği ikinci eşi Adnan Adıvar'la birlikte Türkiye'den ayrıldı. İlerleyen yıllarda konferanslar vermek üzere ABD'ye gitti, Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağırıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Halide Edib, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi. 1964'te öldü.

Sakarya Ordusu'na...

Yakup Kadri Bey'e açık mektup

Anadolu'nun, yalçın kayalar gibi insanın kafasına, suratına, adeta maddi bir acıyla çarpan hayatına girdiğim zaman onu yadırgamamıştım. Göçmüş bir harabeyle kanlar içinde doğan taze şeyi bu eşsiz ve ıssız "dekor" içinde göreceğimi biliyor gibiydim. Bana geldi ki; millet de ben de hep bu günü hazırlamak için geçirdiğimiz şeyleri geçirmişiz ve geçmişimin hep bu günü anlayan bir anlamı varmış. Yalnız bu duyduğum şeylerin en renksiz gölgelerini bile sanata sokmaya ne arzum ne de yeteneğim vardı. Dağının, çölünün, ovasının, acı çeken insanların; hepsinin içindeki Anadolu, damarlarımda atıyordu. Sanatın doğrulayan, küçük parçalara ayıran fırçasının, sazının, kaleminin bu sahneyi verebileceğine inanmıyordum. Sanat idealimin burada gök ile yer kadar yeteneğimden yüksek olduğunu gördüm.

Küçük sanatımla Anadolu'yu resmetmekten vazgeçtim; belki sanat namına isabet etmişim. Böyle bir zamanda siz Anadolu'ya geldiniz. Anadolu hayli buhranlı günler geçiriyordu. Anadolu harekâtının doğuş günlerindeki ruhların sıkışıklığı, çırpınması ve trajedisi artık geçmiş gibiydi. Havada daha olgunlaşmış ve çetin bir ihtilal ve savaş kokusu vardı. Bununla birlikte siz eski günleri sezmiş olacaksınız ki birdenbire bütün bu isimsiz şeyleri bir cümle içinde topladınız ve bana dediniz ki:

"Ben 'Ateşten Gömlek' isminde bir Anadolu romanı yazacağım."

Ben biraz sizi arkadaşça üzme için, "Ben de bir 'Ateşten Gömlek' yazacağım," dedim.

Siz yarı ciddi yarı şaka, “Yapmayınız, başka roman ismi yok mu!” dediniz.

Ben ondan sonra Anadolu’ya bakarken, Anadolu’yu hisse-derken sadece “Ateşten Gömlek” diyorum. Sizin bu kadar ba-şarıyla bulduğunuz ismi almayı düşünemeyecek kadar dürüst bir meslektaşım. Yalnız sizin o dam altındaki küçük odaya çekilip de “Ateşten Gömlek”i yazdığınız zamanlar bende bir çocuk merakı uyanıyordu. Biliyordum ki bütün eserleriniz gibi bunu da içinize bakarak, içinizden yazıyorsunuz. Bütün hayatı kendi kuvvetinizin derinliğini kazıyarak çıkarıyorsunuz. Dolayısıyla sizin “Ateşten Gömlek”i taşıyanlar benimkiler değildir.

Sakarya ve ordu hayatı bana roman yazmayı hayalen bile unutturmuş, beni almış götürmüştü. Sakarya arkadaşlarımın basit fakat ilahî güçlüklerini ben de onlar kadar sade görüyor, Türk gençliğinin bu şaheserini, bütün güneş ve gölgesi içinde seyretmek saadetini yeterli sayıyordum. Ankara’ya uzun bir izinle döndüğüm günlerde birdenbire eski zamanların roman yazmak hummasına tutuldum. Karşıma birdenbire çıkan Peya-miler, İhsanlar, Aşşeler bir çocuk ısrarıyla hikâyelerine “Ateşten Gömlek” diyorlardı. Bu inatçı çocuklara bu ismi kullanmak doğru olamayacağını o kadar söyledim; o kadar başka isimler buldum; beni dinlemediler. İnsan, romanına koyduğu insan simgelerinin elinde esir olduğunu benim kadar siz de bilirsiniz. Biz onların yüzünü, ruhunu, hayatını biraz seçilir çizgilerle ha-zırlar hazırlamaz insanın elinden çıkıyorlar, istediklerini söylü-yorlar ve yapıyorlar. Bunlara söz anlatamayınca yapılacak şey bu romanı kâğıt üzerine koymaktan kaçınmaktı. Sanat hayatı-nın en başat ve heyecanlı bir olayı, bütün doğa ve yaratılış kendini ifade etmek isteyen kuvvetlerin gelişmesinden başka bir şey değil ki. Rodin’in¹ en mükemmel mermer heykelini ya-parken duyduğu güzel heyecanı, topraktan bebek yoğuran ço-cuk da duymuyor mu? Ben de eskiden boyun eğmeye alıştığım bu kuvvete bir daha yenildim. Çocuk gibi oturdum, iki ay em-salsiz bir heyecan içinde özleri tunçtan olan insanları çamur-dan yoğurdum. İhtilal ve isyan günlerinden beri koza, kurt, kelebek dönemleri incelenen yaratıklar gibi Sakarya silah arka-

1. Auguste Rodin (1840-1917): Fransız heykeltıraş. (Y.N.)

daşlarımın “Ateşten Gömlek”te birkaç solgun yansımasını İstanbul, ihtilal ve ordu günlerinden alıp kâğıt üstüne koymaya çalıştım. İstedğim gibi olmadığı için silah arkadaşlarımdan af dilemek istedim. Bize onlar esinlediler. Daha doğrusu, Karadağ Muhaberesi’nde dağın ortasında ismini hiçbir zaman bilemeyeceğim yağız atlı bir subayın dumanlar içinde kaybolup meydana çıkışı bana kocaman bir kalp hikâyesi hayal ettirdi. Eser Sakarya’nındır. Fena olabilir; fakat benim sanatımın yapabileceği en iyi şeydir. İnsan en çok sevdiklerine ancak en iyi yapabileceği şeyi verebiliyor.

Size de bu kadar Anadolu’ya yakışan ve kendi başına bir şaheser olan isim için teşekkür etmek ve sizden af dilemek isterim, Yakup Kadri Bey. İsmiñ gücü eserden sağlam olması benim kabahatim değildir.

Benim “Ateşten Gömlek”i eğer zaman söndürüp bir tarafa atmazsa Türk romanları arasında iki tane “Ateşten Gömlek” olacak. Belki elli sene sonra bir kütüphane rafında yan yana oturacak olan bu iki kitap Hans Andersen’in¹ masallarındaki gibi belki dile gelir, birbirlerine geçmiş günleri söylerler. Kim bilir, o uzak gelecekte Türk gençliğinin sırtındaki “Ateşten Gömlek” ne kadar bizimkilerden başka olacaktır...

HALİDE EDİB

1. Hans Christian Andersen (1805-1875): Danimarkalı yazar. (Y.N.)

1

Cemal - İhsan

Hikâyemin başladığı âna kadar silik, cansız bir Hari-ciye¹ memuruydum. Yazdığım hikâyeye benden çok sevdiğim insanların hayatına aittir. Fakat ben de onların arasında yaşıyorum ve kendi hayatım, onların hikâyesiyle başlıyor. Onun için kendimi de bazen bu ateş ve kan hikâyesine karıştırmaktan korkarak başlıyorum.

Daire² ve sararmış kâğıt kokan kimliğimi bu sıcak, kırmızı kanlarla yıkadım ve artık ona bağlı olmam sanıyorum. Başarır mıyım? Bilmem. Şunu da itiraf ederim ki kalbimin dertlerini, talihsiz başımın sergüzeştlerini anlatmak için yanıyorum. Fakat bu romanda ben, yeryüzündekileri ilgilendirecek insanlardan söz edeceğim. Ben daha sürekli bir dert ortağı istiyorum. Benim dünya seyahatim artık fazla uzamayacak, ulaşacağım yerde kendimden söz edecek bir ruh bulmak isterdim. Ahrete ve ahrette ruhlar olduğuna inanan basit bir adamım. Elbet, mezar sınırlarından ötede, karşılıklı olarak dertlerini anlatacak benim gibi temiz kalpli bir varlık vardır.

1. Dışişleri bakanlığı. (Y.N.)

2. Belirli devlet işlerinin görüldüğü kuruluşların her biri. (Y.N.)

Şimdi Ankara Cebeci Hastanesi'nin küçük bir odasından dışarıya bakıyorum. Uzun, sarı toprak yığınları yükselerek, alçalarak sonsuz uzanıyor. Fakat arkasında öyle kızıl bir gök var ki... Her şey acayip bir surette kızıl, galiba onun kanı! A... bunu böyle düşünmemek lazım. Doktor ne dedi? Başımdaki kurşun bende hayaller yaratıyormuş. "Çıkarınız!" diyorum. Beyaz gömleğinin kollarına ciddi ciddi bakıyor. Bacaklarımı keseli daha kaç ay oldu? Yatağımın alt tarafı gülünç bir biçimde boş. Kurşun çıkarsa kafam da boşalır diye mi çıkarmıyorlar, ne bileyim... Belki başımdakileri çıkarıp beni yalnız bırakmak için kafamdaki kurşuna dokunmuyorlar. Bazen başım çok ağrırsa doktor, "Bir ay sonra ameliyat yaparım," diyor. "Şimdi İstanbul'a, ailene yaz," diye ısrar ediyor. Ne yazayım? İstanbul'dakileri unutmuş gibiyim. Orada esmer, ince yüzlü, saçları gergin, bir türlü ihtiyar olmayan bir anam var. O da beni bu sergüzeşte atılırken reddetti. Sergüzeşt mi dedim? O halde başımdan geçenlerin hepsi doğru. Belki de bazıları değil; fakat ne zararı var? Belki de bu hikâyenin ortasında başım bunalacak; ben buradan başka bir dünyaya göçeceğim, onun da zararı yok.

Başlamak istiyorum. Başlamak için yanıyorum. Fakat nereden? Yemek yemeden yemiş yemek isteyen çocuklar gibi hep sonunu söylemek istiyorum. Ya başım boşalırsa?

Cemal'in geldiği gün, annemin, "Bulgarlar ateşkes yaptılar!" dediği gün hikâyenin ilk satırı biçimlendi. Bu beni neden bu kadar rahatsız etti; Bulgar Mütarekesi¹ niçin beni bu kadar sızlandırdı, bilmiyorum. Yalnız annemin alafranga salonunda eşyanın yerini bozacak kadar yerimi değiştirdim, dolaştım. Annem bundan başka da bir

1. 29 Eylül 1918, Selanik Ateşkes Antlaşması. Bulgaristan, müttefikler arasında I. Dünya Savaşı'ndan çekilen ilk devlet olmuştu. (Y.N.)

şey söylemek istiyordu, dinlemedim. Hoş... ateşkes, barış istemiyor değilim. Aslında bütün milletlerin kudurmuş gibi, boğaz boğaza, milyonlarca insanı parçalamalarını anlamsız buluyordum. Hele bizim savaşa girmemiz bütün bütün canımı sıkımişti. Fakat uzun savaş yılları bende yeni bir duygu uyandırmadı. Birkaç defa resmî işler için Almanya'ya gittim geldim. Savaş, siyasi kâğıt yığınlarını çoğalttı o kadar, hayli sefalet, açlık filan da oldu. Fakat biz bunu duymadık. Annem, İzmirli zengin bir ailenin İstanbul'da büyümüş bir kızıdır; hâlâ çiftliklerinden para gelir. Alışkanlıklarımın hiçbiri savaşla bozulmadı.

Şimdi hikâyemden ayrıca annemi düşünüyordum. Yaşlı, alafranga, zeki bir Şişli hanımı. Allahım, o Şişli, Büyükkada arasında ne dedikodu, ne kukla oyunları olur. Hepsi annemin salonunda başlamasa bile onun salonundan yayılır. Ne alafranga efendiler, ne sürmeli gözlü, sinirli, süslü hanımlar gelir gider...

Annem, benim Bulgar Mütarekesi'ni dinlemediğimi görünce somurtkan, sigarasını yaktı. Koltukta dargın ve çatkın yerleşti. Ben çingırağı çaldım; Katina'ya bir kahve ısmarladım; bir yaldızlı sigara da ben yaktım. Rahatsız edici bir diş ağrısından birdenbire kurtulmuş bir adam sevinci duydum ve o zaman Katina, kahveyle birlikte Cemal'in geldiğini haber verdi. Evet, annem mütareke lakırdısından sonra onu söylemek istiyordu galiba. Neme lazım... Alman imparatoru gelse sigaramın verdiği rahatı bozamaz. Cemal, annemin amcasının oğludur. Dünya Savaşı'nda subaydı. Dünyayı dolaştı. Galiba birçok da yaralandı durdu. Fakat o yaralı geldiği zaman ben ya Almanya'daydım ya da ilgilenmedim. Cemal'i asıl kız kardeşinden dolayı hatırımda tutuyordum. Galiba on iki sene oluyor, annem beni evlendirmek istedi ve kızı İstanbul'a davet etti. Aman ya Rabbi... Adı Ayşe olan İzmirli bir kız. Çantamı topladım, Avrupa'ya kaçtım. Bereket versin,

Meşrutiyet olmuştu da bu firar kolay oldu. Altı ay sonra babamın akrabalarından Mukbil Bey isminde bir adamla evlendiğini ve İzmir'e döndüğünü haber aldım ve ancak o zaman döndüm. Annem bu kaçtığım servet için beni çok aptal buldu. Fakat o da taşra alaturkalığından çok tiksindiği için çabuk unuttu. Beni manşonlu¹, yüksek ökçeli Şişli küçükhanımlarıyla evlendirmeye uğraştı. Bu günler de geldi geçti; o zaman yirmi dört yaşındaydım. Şimdi otuz altısında orta yaşlı bir adamım. Cemal'in geldiği zaman kız kardeşini herhalde senelerden beri evli ve çok genç olmayan bir kadın diye düşünüyordum. Mukbil Bey, Hariciye'yi bırakmış, karısının çiftliğine çekilmişti. Son senelerde ismi üzüm, incir ticareti, vagon, koli ve daha bilmem ne gibi kelimelerle birlikte anılıyordu.

Cemal, annemin elini öptü. Ben, en yapmacıklı tavırla onu selamlayacaktım. Fakat o katı elleriyle benim pomat kokan yüzüklü elimi öyle bir sıktı ki, ister istemez bu taşralı yeğenin yüzüne gözlerimi açarak bakmaya mecbur oldum.

Başım, başım karışıyor. Bugün artık yazamayacağım.

3 Kasım 1921

Cemal'in gözleriyle yeni hayatıma başladım. Siyah kirpikli, mavi, açık, güven ve iyimserlikle dolu gözleri vardı. Güneşle tunçlaşmış yüzünde dikkati çeken ikinci şey yuvarlak, çocuk tebessümü taşıyan ağzıydı. Uzun ve ince vücudu savaş mücadelesinde, sıkıntılarda; güç ve çeviklikle yoğrulmuş görünüyordu. İnsanı selamlarken kalın ve büyük çizmelerini seri ve askerî bir beceriyle "şark" diye birbirine çarpıyordu. Biraz ağır ve tok bir şiveyle konuşuyordu. Elimi bırakınca kalpağını arkaya itti.

1. El kürkü. (Y.N.)

Cebinden mendilini çıkardı. Terli bir alın siler gibi özenle kuru alnını sildi.

“Alnında ter yok, niçin siliyorsun?” dedim.

Beyaz dişlerini baştan başa açarak sırttı. Özenle bir koltuğa oturdu, sigarasını yaktı; sonra cevap verdi:

“Gelirken tramvayda bir arkadaşla Bulgar Mütarekesi’ni uzun uzadıya tartıştık. Terlemiş gibi yorulmuşum.”

Sonra birdenbire ciddileşti. Gözlerimin içine bakarak bir çocuk saflığı ve güveniyle sordu:

“Siz Hariciye’den bileceksiniz; Bulgarlar ateşkes yaptı, yani yenilgiyi kabul etti. Biz ne yapacağız?”

Ben ne ukalalık söyledim, hatırlamıyorum. Yalnız hatırladığım şey Cemal’i sevmiş olmamdır. Ve sanıyorum ki yarı uyku, yarı rüya gibi gelen eski anlamsız hayatıma beni önce o veda ettirdi.

“Teyze, Ayşe ile Mukbil Bey de İstanbul’a gelmek istiyorlar. Fakat küçük Hasan kızamık çıkardı. Henüz seyahat edemiyorlar.”

Sonra Ayşe’nin oğlunun ne güzel, ne gürbüz bir oğlan olduğunu uzun uzun anlattı.

Cemal’le dostluğumun tarihçesini çizemiyorum. Bildiğim bir şey varsa hayatımda saf, çıkarsız, sağlam bir arkadaş sevgisini ilk defa olarak tutkuya yakın bir şiddetle duymuş olmamdır. Her gün birlikteydik. Her gün o dörtten sonra Hariciye’nin kapısından beni alıyor, Meserret Oteli’nin altındaki kiraathaneye¹ gidiyor, orada onun subay arkadaşlarıyla buluşuyorduk. Hepsi iyi çocuklardı. Fakat birinin ayrıca bir özelliği yoktu. Cemal yalnız onlar kadar basit olduğu halde bende çok kuvvetli bir etki yapmıştı.

Bu günlerde İstanbul savaş sahnesi gibi olmuştu. Her

1. Meserret Kiraathanesi. Sirkeci’de, Ankara Caddesi ile Ebussuut Caddesi’nin keşiştiği köşede faaliyet göstermiş bir kiraathane. (Y.N.)

gün, her gece İngiliz uçakları tepemizden bombalar atıp duruyorlardı. Herkeste sinirlilik artmıştı. Meserret Kırathanesi'ndeki subaylar hep barış ve savaş tartışması yapıyorlardı. Savaşa niçin girdiğimize ilişkin birçok uzun konuşmalar oluyordu. Bir kısmı Enver Paşa'ya kızıyor, bir kısmı Almanlara açıktan açığa sövüyor, bir kısmı bizim kendi başımıza bir şey yapamayacağımızı haykırarak söylüyor. Seyfi isminde ateşli bir yüzbaşı hâlâ savaşı kazanacağımızı iddia ediyor, hep Çanakkale'nin ve çölün harikulade kahramanlıklarını anlatıyordu. Bütün bu ateşli tartışmaya rağmen bende derin bir uyuşukluk ve her muharebeyi kazandıktan sonra ordumuzun neden yenildiğini anlamayan gizlice bir şiddet vardı.

Benim bu yeni hayata girişimde unutamayacağım bir gün var. Cemal, Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne¹ devam ediyordu. Beni almaya geldiği bir gün, "Seninle Beyazıt'a kadar yürüyelim, hava açık..." dedi.

O gün somurtkandı. Başımıza gelen felaketi yükletecek yer arıyordu. Nihayet kendi kendine, "Cumhuriyet olsak başımıza bir felaket gelemezdi," diyordu. Onun cumhuriyetçiliği biraz damdan düşer gibiydi. Fakat o kadar hoş bir tarafıydı ki...

"Senin mektepteki şehzade arkadaşlarınla bu cumhuriyetçiliği bir tartışsan nasıl olur?" dedim. Bu bile onu pek açmadı. Harbiye Nezareti'nin² önüne gelince daha ileri gitmek istemedi.

"Haydi Mercan'dan inelim Peyami," dedi. Yalnız Nezaret'ten çıkan ve bize doğru gelen genç ve şık bir subayı beklemek için durduk. Beli ince, çizmeleri dar ve parlak, kalpağı çarpık, bıyıkları küçük, kendisi ince bir İstanbul

1. Harp Akademisi. (Y.N.)

2. Savunma Bakanlığı. Günümüzde, Beyazıt'ta, İstanbul Üniversitesi'ne dahil olan bina. (Y.N.)

çocuğuydu. O biraz çarpılarak elini uzattı. Cemal “şark” diye kalın çizmelerini çarptı, katı pençesiyle arkadaşının eldivenini, zarif bir edayla çıkardığı beyaz elini sıktı:

“Nereden geliyorsun İhsan?”

“Üçüncü Ordu’dan Cemal!”

Sonra beni tanıştırdı ve ayakta biraz konuştuk. Hemen yine Bulgar Mütarekesi ve barış lakırdıları. Cemal, anladım ki bilinçdışı olarak arkadaşının şehir¹ zarafetine tahammül edemiyor ve İhsan da Cemal’e bir taşra çocuğu gibi bakıyor; ancak şehir nezaketinin gerektirdiği kadar tahammül ediyor. Zavallı memleketin şehrinin ve vilayetini de nasıl bir kasırganın kucak kucağa attığını düşünüyorum da bana bu günler çok uzak görünüyor. Galiba ayrılacaktı. Birdenbire ikisinin de kulakları kabardı. Ortalığı dinlediler; sonra sakin ve sert, “İngiliz uçakları; Harbiye Nezareti civarından uzaklaşalım,” dediler, acele etmeden açık adımlarla Mercan’a doğru inmeye başladık, ben dizlerimde, kalbimde garip garip bir şey hissettim. İçim fazla yumuşaktı; belkemiğim erimek istiyormuş gibi bir şeyler oluyordu. Fakat dışarıya bir şey belli etmeden yürüyordum. Ahali de aynı biçimde, süratle civardan uzaklaşıyor, yokuştan iniyordu. İlk anlarda kimsenin koştüğünü iddia edemem. Zembilleriyle çarşıdan dönen esnaf, acele adımlarla çocuğunu sürükleyen birkaç kadın ve karışık bir halk.

Ahalinin yoğunlaştığı bir yerde birdenbire vızıltı arttı. Baktık, beş uçak aşağı iniyor, etraflarında uçaksavar topları bulutları kar gibi, tül gibi didikliyordu.

Muazzam bir gümbürtü, etrafımızda kalın, siyah bir duman ve toprak bulutu, ani bir çığlık... Dumanlar arasından soluğu hissedilecek kadar sessiz, sürekli kaçışan, karışan bir halk. Arkamı bir dükkâna dayadığımı, dizlerimin, arka kemiğimin pişmiş paça gibi yıldıştığını, döküldü-

1. İstanbul anlamında. (Y.N.)

ğünü duydum. Gözlerimi açtım. Yalnız Harbiye Nezaretî'nin uçaksavar topları uzaktan havayı yırtıyordu. Yerde ev, dükkân enkazı, kol, bacak, insan bedeni vardı. Ta karşıda, yokuşun başında çocuğunun elinden tutup acele giden kadını ayakta, elleriyle başını döver buldum. Yerde küçük bir kan yığını, boğuk bir çocuk hırıltısı vardı. Beyaz saçlı, siyah elbiseli bir ihtiyar Ermeni kadını, yarısı yaya kaldırımının, yarısı şosenin üstünde, gözleri dönmüş, yatıyordu. Açık, kıllı esmer göğsü kan içinde bir hamal onun yanına düşmüştü. Yerler kan içinde. Yine midem bulanıyor. Kan ta o zamandan başlıyor. Cemal ile İhsan sakin. Biri kadının çocuğunun yanına diz çökmüş, öteki sıhhiye sedyesine yaralı hamalı koydurmak için yardım ediyordu. Gözlerimi hemen kapadım. Ne kadar zaman sonra Cemal'in sert eli omzuma dokundu:

“Kalk Peyami, pantolonunun ütüsünü bozacaksın.”

Gözlerimi yine açtım baktım. İhsan da gelmiş, sarı ve sakin bize bakıyordu.

“Ben korktum zannediyorum,” dedim.

Cemal gülerek, “Ben de,” dedi.

Ve bunu söylediği için onu daha çok sevdim. Çünkü hayat bana en korkak adamların iddiayla cesaretten bahsedener olduğu öğretti. İki askerin uzattığı iki eli birden aldım, kalktım. Ölümün ortasından yürüyerek geçtik gittik. Tünel'de hatta neşeli olduk. Çünkü bütün şapkalılar¹ Cemal ve İhsan'a garip garip bakıyor; yüzlerinin şekli bozulmaksızın acı ve utkulu, içlerinden gülüyorlardı.

Tünel'in öbür tarafında İhsan, “Lebon'da bir çay içelim,” diye bizi davet etti.

Cemal, “Bu gâvurların arasında gülerek sabaha kadar dolaşmak isterdim. Ama bu sakat kolumun eski yarısı çok sızlıyor,” dedi.

1. Tünel, Galata, Beyoğlu gayrimüslimlerin yoğun olarak buldukları bölgelerdi. (Y.N.)



“Bu sabah doktor geldi. Yanımda uzun oturdu, konuştu. Bu haftanın sonunda ameliyat kesin. Bende bugünlerde düşüklük var. Sanıyorum ki, ben denenilen şey başımdaki birkaç yüz ve onların anılarından ibaret. Bunları anlattıkça boşalıp yavaş yavaş bitiyorum. İçimde dökeceğim son bir Sakarya kaldı; asıl facia ve son perde. (...) bende ancak son perdeyi anlatacak kadar nefes var. Ondan önceki günler hep perde arası.”

Güzel ve önemli Kurtuluş Savaşı romanları sıradan yazılmıştır. Birçoğunu bugün de tutkuyla okuyabiliriz. Ama pek azı Halide Edib'in **Ateşten Gömlek**'i ö lçüsünde “içten” tanıktır. **Handan**'da aşkı ve kadın özgürlüğünü sayıklamalarla dile getirmiş romancı, **Ateşten Gömlek**'te de bir toplumun, bir ulusun yeniden varoluş mücadelesini aynı şiddetle, aynı buhranla, adeta nöbetler içinde söylüyor.

SELİM İLERİ

Kaleme aldığı her metinle yeniden tartışılan Halide Edib'in bu önemli eseri, gözden geçirilmiş ve sadeleştirilmiş baskısıyla Can Yayınları'nda.

 can

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISSN 978-975-07-2323-6



9 789750 723216